

La exploració i detecció precoç de les alteracions dels vincles a la infància i adolescència

Jordi Artigue
Psicòleg clínic. Doctor en Psicologia i Psicoanalista IPB

Introducció al LISMEN

De la infància perfecta a la revelació de la complexitat de les emocions infantils.

- Los diversos signos de dificultades en el bebé **-estado de rabia, falta de interés por el mundo circundante, incapacidad para tolerar frustraciones y fugaces expresiones de tristeza-** solían explicarse antes en términos de factores físicos. Hasta la época de los grandes descubrimientos de Freud, existía una tendencia general a considerar la infancia perfecta, como un período de felicidad, y las diversas perturbaciones observadas en los niños no se tomaban en serio. Con el transcurso del tiempo, los hallazgos de Freud nos han ayudado a comprender la complejidad de las emociones infantiles y han revelado que los niños atraviesan por serios conflictos. Ello permite lograr una mejor comprensión de la mente infantil y de su relación con los procesos mentales del adulto.
- NUESTRO MUNDO ADULTO Y SUS RAICES EN LA INFANCIA (Klein, M. 1959)

Introducció al LISMEN

- La presència, en els primers mesos de vida, d'esdeveniments adversos dificulta l'elaboració de les emocions i afecta a les experiències relacionals bàsiques d'aferrament i vinculació (Seligman, 1999)

3

Tesis doctoral

Jordi Artigue Gómez
20 de Juliol de 2012

TÍTOL:

Validació d'un instrument de detecció de factors de risc en salut mental a la infància i adolescència:
Llistat d'ítems en Salut Mental (LISMEN)

 Blanquerna
Universitat Ramon Llull

Directors:

Dr. Jorge L. Tizón García
Dr. Manel Salamero Baró

Tutor:

Dr. Josep Castillo Garayoa

Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i l'Esport

4

Introducció: El concepte de factor de risc.

Els **Factors de Risc** son circumstàncies vitals, del nen o de l'entorn, que poden succeir al llarg de la vida i que comporten un augment de la probabilitat de patir trastorns psicopatològics amb respecte a la població general.

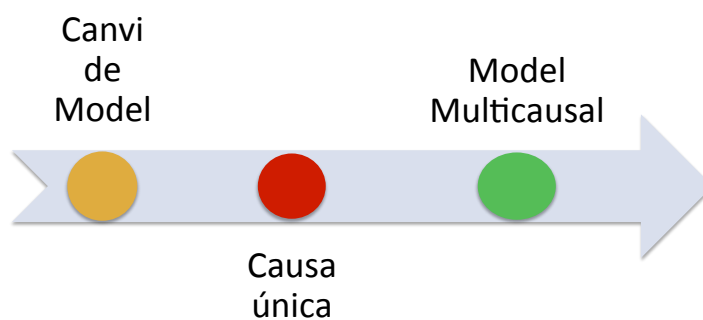
Protocol d'activitats preventives i de promoció de la salut a l'edat pediàtrica
(Departament de Salut, Desembre 2008).

5

6

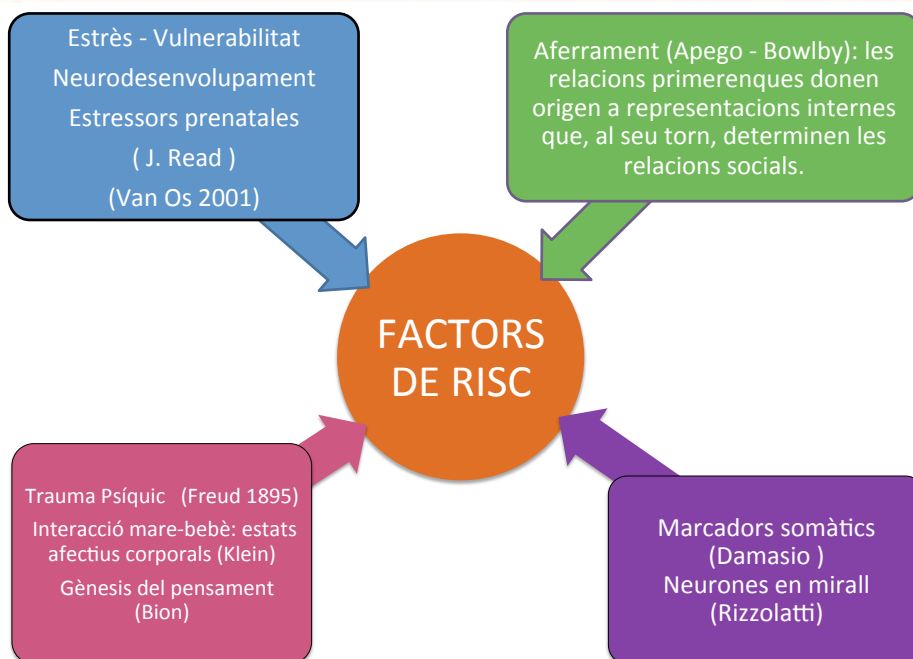
Introducció: El concepte de factor de risc.

- Un factor augmenta el risc de desenvolupar un trastorn però no el determina per si sol.
- Un factor de risc serà la causa d'un trastorn quan en la seva presència la probabilitat d'emmalaltir o el risc de fer-ho augmenti.

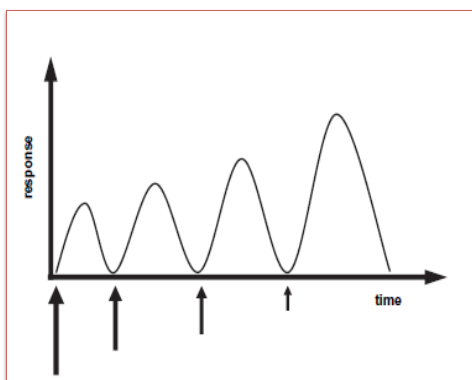
7

Introducció: El concepte de factor de risc.

Introducció: El concepte de factor de risc.

La Psicosi és el resultat d'una trajectòria de vida alterada

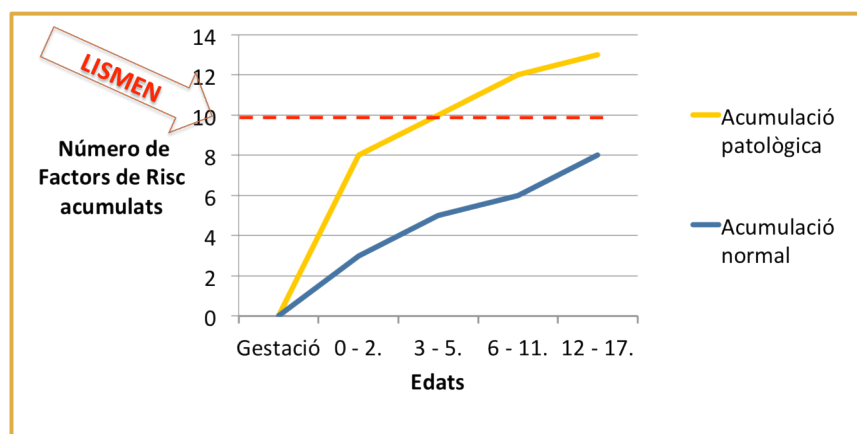
Sensibilització conductual: els estressors psicosocials (trauma infantil) produeixen un efecte acumulatiu en les respostes biològiques (eix HPA) i conductuals a través del temps.

-Van Winkel, R., Stefanis, N. y Myin-Germeys, I. (2008). Psychosocial stress and psychosis. a review of the neurobiological mechanisms and the evidence for gene-stress interaction. *Schizophrenia Bulletin*, 34 (6), 1095–1105.

9

Introducció: El concepte de factor de risc.

Els Factors de Risc són circumstàncies vitals que s'acumulen al llarg de la vida.

10

Introducció: El concepte de factor de risc.

Tizón JL, 2006

11

Llistat d'Ítems de Salut Mental (LISMEN): Un instrument per a la detecció de Factors de Risc

•El nostre interès ha estat en crear un instrument que pogués facilitar la detecció biogràfica de la possible presència de Factors de Risc en salut mental.

•La finalitat és:

1. Recollida i sistematització d'informació sobre factors de risc.
2. Detecció de factors de risc que, agrupats, puguin actuar com marcadors i, per tant, indicadors de la possibilitat de patir trastorns de salut mental en l'adolescència i/o edat adulta.
3. Sensibilitzar als professionals sobre la importància de la detecció precoç.

FINALITAT
PREDICTIVA

CRIBATGE

"SCREENING"

Fundació
La Marató de TV3

12

Institut Català de la Salut
Àmbit d'Atenció Primària
Barcelona Ciutat

senyfundació
Schizophrenia Research Foundation

Fundació privada
per a la investigació
en salut mental

Llistat d'Ítems de Salut Mental (LISMEN):
Un instrument per a la detecció de Factors de Risc

Procediment:
S'elabora un llistat de factors de risc a partir de:

**LA LITERATURA
CIENTÍFICA
INTERNACIONAL**

Factors ja
utilitzats en el
Protocol de
Salut Mental
del Programa
del Nen Sà
(Amigó et al.
1999)

Factors ja
utilitzats en els
Protocols i
Programes
elementals per
a l'atenció
primària en
salut
mental(Tizón,
San-José y
Nadal, 1997)

Experiència clínica:
1. **Centres de Salut
Mental (CSMIJ)** amb
interconsultes de
Pediatria.
2. **Unitat Funcional
d'Atenció a la
Primera Infància
(UFAPÍ):**
Interconsulta de nens
de risc de 0-4 anys,
amb pediatria, serveis
d'atenció precoç, salut
mental, serveis socials i
educadors (USM – St.
Martí Nord:
1995-2004)

13

Investigació epidemiològica

**LA LITERATURA
CIENTÍFICA
INTERNACIONAL**

Cohorte Britànica (1946): variables de riesgo para el trastorno esquizofrénico:

1. Retraso en la adquisición de la capacidad de andar solo (OR 4,8; 95% IC 1,3-17,9).
2. Mayores problemas en la adquisición del lenguaje (OR= 2,8; 95% IC 0,9-7,8).
3. Peores resultados en los test educativos a los 8 (OR 0,7; 95% IC 0,4-1,2), 11 (OR 0,6; 95% IC 0,4-0,99) y 15 años (OR 0,5; 95% IC 0,3-0,9).
4. Preferencia por el juego solitario entre los 4 y los 6 años (OR= 2,1; 95% IC 0,9-4,7).
5. Pocas relaciones sociales íntimas a los 13 años.
6. Niño ansioso, según opinión del profesor e independientemente del coeficiente intelectual, a la edad de 15 años (OR 5,6; 95% IC 1,4-24).
7. Madre con pocas habilidades para comprender y tratar a su hijo, según opinión de la visitante de salud, a la edad de 4 años (OR= 5,8; 95% IC 0,8-31,8).

Todos los niños nacidos en una semana, n= 13.687

Completan el estudio en 5.362 personas.

Son diagnosticadas de esquizofrenia, entre los 16 y los 43 años, 30 personas.

14

Llistat d'Ítems de Salut Mental (LISMEN): Un instrument per a la detecció de Factors de Risc

Zabala, I. i Manzano, J. (1993).
Psicopatologia durant la
infància en un grup d'adults
esquizofrènics.
Informacions Psiquiàtriques,
134(4), 381-387.

A Suïssa, entre els anys 1963 a 1967 s'estudien
les consultes realitzades en el Servei Mèdic –
Pedagògic de Ginebra. Més de 500 variables a
estudi.

En total 5.870 nens i nenes i van ser seguits fins a
l'any 1988 quan complien entre 25 i 40 anys

D'aquests 720 consulten en salut mental.

35 casos es diagnostica trastorn esquizofrènic

Comparats amb les persones que
no van desenvolupar el trastorn
van trobar diferències
significatives en 17 variables :

15

Llistat d'Ítems de Salut Mental (LISMEN): Un instrument per a la detecció de Factors de Risc

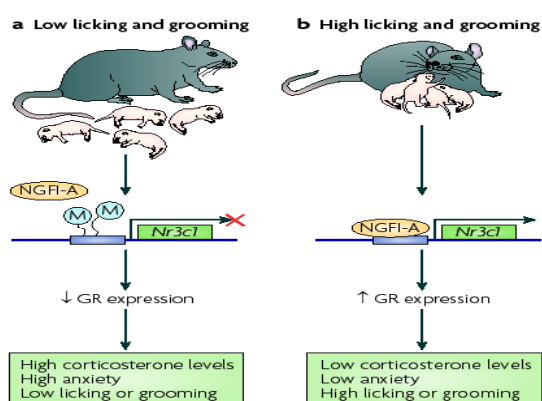
Zabala, I. i Manzano, J. (1993).
Psicopatologia durant la
infància en un grup d'adults
esquizofrènics.
Informacions Psiquiàtriques,
134(4), 381-387.

1. Gestació escurçada (prematuritat).
2. Presència de trastorns psiquiàtrics greus en els pares.
3. Trastorns en la relació precoç mare-bebè.
4. Depressió puerperal.
5. Hipersòmnia.
6. Hipotonia.
7. Hipoactivitat motriu.
8. Defecte de lateralització.
9. Rebuig a l'alimentació.
10. Trastorns en l'atenció.
11. Trastorns del llenguatge.
12. Trastorns en lecto-escriptura.
13. Trastorns en grafismes.
14. Fracàs escolar.
15. Rebutjat per altres persones.
16. Inhibició i passivitat en els contactes socials.
17. Incapacitat de buscar

16

Llistat d'Ítems de Salut Mental (LISMEN): Un instrument per a la detecció de Factors de Risc

Mecanismes epigenètics d'estrès i la seva capacitat de resposta

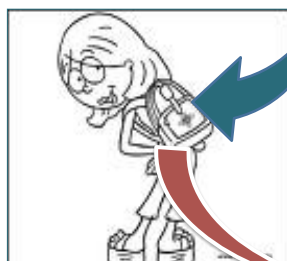

Meaney y Szyf, (2005) citados en Feder, A. Nestler, E. Charney, D.S. (2009). Psychobiology and molecular genetics of resilience. Nature Reviews Neuroscience. June, 10: 446-457.

17

El LISMEN: un instrument per a la detecció de factors de risc a la infància i adolescència.

FACTORS DE RISC

LISTADO DE ÍTEMES DE SALUD MENTAL (Versión B)	LISMEN-1: 0-2 años	LISMEN-2: 3-5 años	LISMEN-3: 6-11 años	LISMEN-4: 12-17 años
23. Separaciones tempranas de los figuras paternas (70 días o más en periodo de 1 año)	-1 0 1			
24. Institucionalización temprana (instituciones tutelares y de justicia)	-1 0 1	-1 0 1		
25. Ingresos hospitalarios frecuentes (más de 3 ingresos o más de 20 días en 1 año)	-1 0 1			-1 0 1
26. Funciones paternas empobrecidas	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
27. Funciones maternas empobrecidas	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
28. Diferencias en la lactancia materna en más o menos con respecto a los hermanos	-1 0 1			
29. Falta de higiene; cuidados corporales insuficientes, algún aspecto de suciedad				
30. Vómitos frecuentes y/o rechazo en la alimentación			-1 0 1	-1 0 1
31. Presencia de abusos sexuales y/o físicos sobre el niño		-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
32. Presencia de abusos sexuales y/o físicos sobre la madre		-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
33. Agresividad en la familia	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
34. Psicosis en madre	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
35. Psicosis en padre	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1

El LISMEN: un instrument per a l'exploració dels vincles a la infància i adolescència.

18

Llistat d'Ítems de Salut Mental (LISMEN): Un instrument per a la detecció de Factors de Risc

Estructura:

- Factors de risc bio-psico-socials recollits segons 4 franges d'edat:
 - 0 a 2 anys
 - 3 a 5 anys
 - 6 a 11 anys
 - 12 a 17 anys

86 ítems que es puntuen partint de la presència o absència de cada factor de risc:

- -1: Absència, no hi ha presència d'aquest ítem.
- 0: No es disposa d'informació suficient.
- 1: Presència.

19

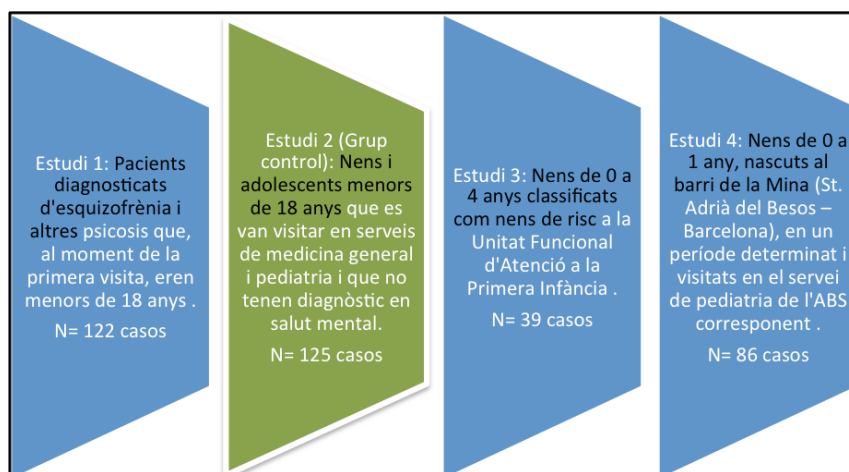
Llistat d'Ítems de Salut Mental (LISMEN): Un instrument per a la detecció de Factors de Risc

LISTADO DE ÍTEMS DE SALUD MENTAL (Versión 8)	LISMEN 1: 0 - 2 años	LISMEN 2: 3 - 5 años	LISMEN 3: 6 - 11 años	LISMEN 4: 12 - 17 años
23. Separaciones tempranas de las figuras paternas (20 días o más en un periodo de 1 año)	-1 0 1			
24. Institucionalización temprana (instituciones tutelares y de justicia)	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	
25. Ingresos hospitalarios frecuentes (más de 3 ingresos o más de 20 días en 1 año)	-1 0 1			-1 0 1
26. Funciones paternas empobrecidas	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
27. Funciones maternas empobrecidas	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
28. Diferencias en la lactancia materna en más o menos con respecto a los hermanos	-1 0 1			
29. Falta de higiene; cuidados corporales insuficientes, algún aspecto de suciedad	-1 0 1			
30. Vómitos frecuentes y/o rechazo en la alimentación	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
31. Presencia de abusos sexuales y/o físicos sobre el niño	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
32. Presencia de abusos sexuales y/o físicos en la familia de 1er grado	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
33. Agresividad en la familia	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
34. Psicosis en madre	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1
35. Psicosis en padre	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1	-1 0 1

20

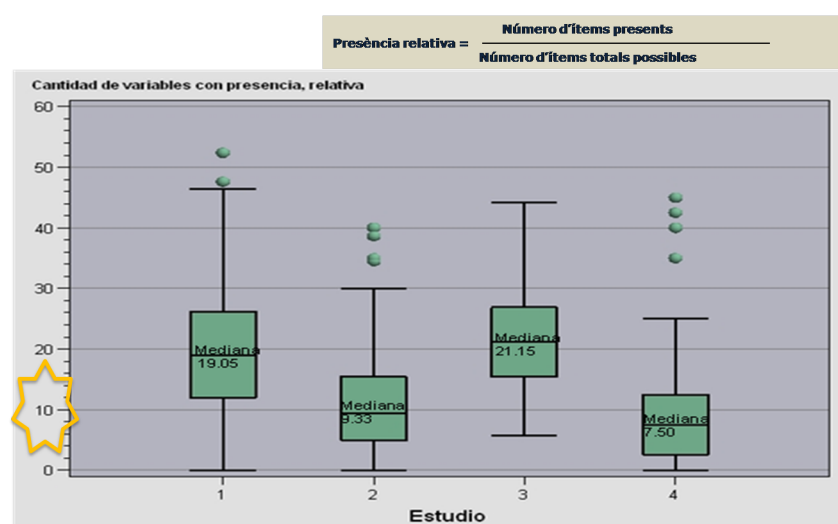
MATERIAL I MÈTODES

Estudi en 372 persones en diferents edats en quatre mostres amb característiques diferents:

21

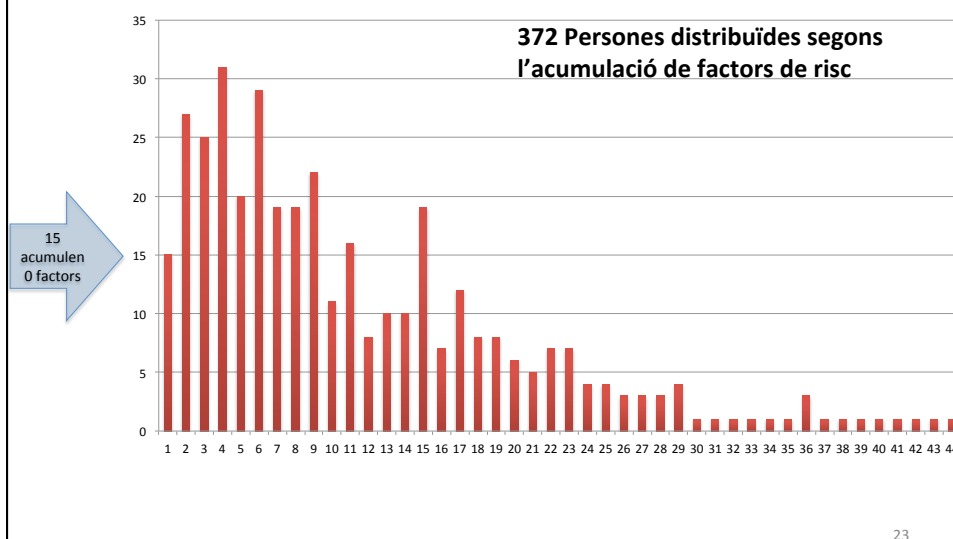
RESULTATS LISMEN: Anàlisi Descriptiu

Prova no paramètrica de Kruskal-Wallis. El resultat d'aquest contrast és que les diferències són significatives amb un $p < .0001$.

22

RESULTATS LISMEN. Distribució de freqüències segons la acumulació de factors de risc: distribució no paramètrica

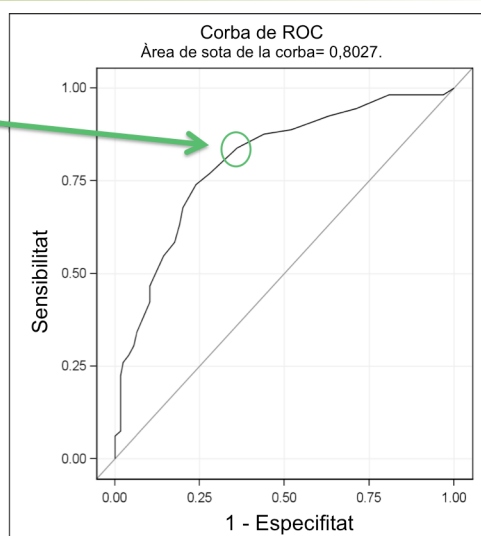
RESULTATS LISMEN. Anàlisi de la sensibilitat: Corbes ROC.

Valor Sumpresid 9.

Sensibilitat: 79,5
Especificitat (1-E): 72,0

Es comparen els grups 1 i 3 de casos amb diagnòstic en salut mental amb el grup 2 o grup control.

La variable explicativa és "sumpresid", la suma dels ítems presents en cada cas.

RESULTATS: VARIABLES MÉS FREQUENTS DEL LISMEN

pres(*)	Frequency	Percent	Cumulative Frequency	Cumulative Percent
-1	10359	45.56	10359	45.56
0	8684	38.19	19043	83.75
1	3696	16.25	22739	100.00

Frequency Missing = 9253

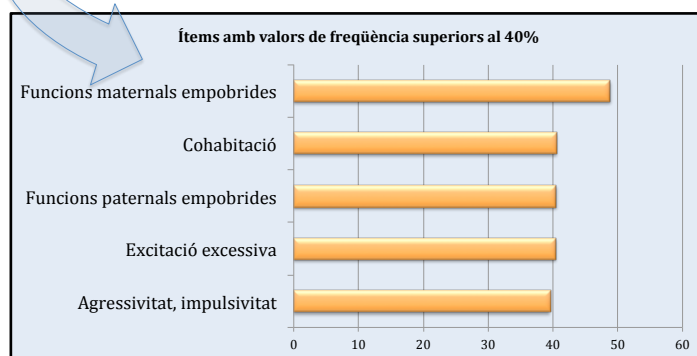
(*) Pres: Presencia. Descripción de los valores:

-1: Si hay ausencia en todo el historial de vida que se dispone.

0: Si no se conoce.

1: Si hay presencia, al menos una vez en todo el historial.

Es desconex la informació sol·licitada en el 38,2% dels ítems

25

Conclusions:

- El LISMEN és un qüestionari de detecció de Factors de Risc en Salut Mental que es mostra **sensible** a la finalitat per a la qual s'ha creat: diferenciar entre persones en situació de risc i de no risc.
- La informació que demana és **accessible** per als professionals de l'àmbit de la sanitat comunitària. Es podria utilitzar també en àmbits no sanitaris.
- Es distingeix un **punt de tall** d'acumulació de **10 factors de risc** per sobre del qual podríem dir que una persona augmenta el risc de patir un trastorn emocional al llarg de la seva vida, en qualsevol període d'edat.
- Les proves de fiabilitat i consistència interna ens indiquen que **no hi ha repetició de la informació** demanada i que l'escala **te fiabilitat entre bona i excel·lent**.
- Aquests resultats aconsellen, per a la seva generalització, la realització de **nous estudis**, en especial entre població ja definida com a patològica a nivell de salut mental i població no patològica.

26